

УДК 811.111'42:37

DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863.1/27.203360>**Ірина БОДНАР,***orcid.org/0000-0002-9694-8407**асистент кафедри іноземних мов для природничих факультетів
факультету іноземних мов
Львівського національного університету імені Івана Франка
(Львів, Україна) birynka@ukr.net***Наталія РУБЕЛЬ,***orcid.org/000-0003-1924-6580**кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри іноземних мов для природничих факультетів
факультету іноземних мов
Львівського національного університету імені Івана Франка
(Львів, Україна) rub1712@ukr.net*

МОВА ПЕДАГОГІКИ Й ПЕДАГОГІКА В МОВІ: ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ОСВІТНЬОГО ДИСКУРСУ

У статті проаналізовано сучасні підходи до дослідження навчального процесу. Оптимальним сьогодні є інтегрований підхід до навчання, який передбачає міждисциплінарні зв'язки, з перевагою лінгводидактичних методів і прийомів. Комплексний підхід до процесу передавання й отримання інформації не лише формує знання з предмета, а й підвищує загальний рівень мовної компетентності його учасників. Отримання знань є основною метою будь-якої навчальної дисципліни. Процес отримання знань передбачає залучення як дидактичних, так і комунікативних практик, інтерактивного підходу до навчання, що в сукупності формує дискурс навчального заняття (*classroom language*), або освітній дискурс (*educational discourse*).

Освітній, або навчальний процес – процес набуття знань, формування та розвиток особистості, експериментування з різними видами діяльності на заняттях. Проте вивчення будь-якого предмета неможливе без розуміння культурних концептів і когнітивних моделей. Завданням педагога є виявити, проаналізувати ці моделі, на їх основі донести необхідну інформацію зі свого предмета до цільової аудиторії. Для цього йому необхідно залучати різні комунікативні моделі і стратегії. Якщо мова навчання є для учня іноземною, то завдання вчителя ускладнюються пошуком відповідних мовних моделей для залучення їх у дидактичну практику. З останніх розвідок стає зрозумілою роль лінгвістики у вивченні інших дисциплін, зв'язок мовної та іншомовної підготовки вчителя-предметника з результативністю навчання. Це означає, що рівень володіння мовою в педагогіці є не менш важливим аспектом, ніж застосування власне дидактичних засобів, зокрема, у її вивченні.

Освітній дискурс був би неповним без залучення експресивних засобів мови, зокрема метафор. Англomовний освітній дискурс відкритий для нових концептів, а інтернет-ресурси забезпечують швидкий обмін такою інформацією.

Ключові слова: освітній дискурс, мовна особистість, мовна компетентність, когнітивна модель, процес передавання/набуття знань.

Iryna BODNAR,*orcid.org/0000-0002-9694-8407**Teacher of English of the Department of Foreign Languages for Sciences
of the Faculty of Foreign Languages
Ivan Franko National University of Lviv
(Lviv, Ukraine) birynka@ukr.net***Nataliia RUBEL,***orcid.org/000-0003-1924-6580**Associate Professor of the Departments of Foreign Languages for the Faculties of Science
of the Faculty of Foreign Languages
Ivan Franko National University of Lviv
(Lviv, Ukraine) rub1712@ukr.net*

THE LANGUAGE OF PEDAGOGY AND PEDAGOGY IN LANGUAGE: PECULIARITIES OF EDUCATIONAL DISCOURSE

The article analyzes modern approaches to the study of educational process. Today prevails an integrated approach to teaching which involves various disciplines into the process of studying, with a preference for linguistic and didactic methods and techniques. A comprehensive approach to the process of transmitting and receiving information not only

generates knowledge of the subject matter but also enhances the overall level of linguistic competence of its participants. Knowledge acquisition is the main goal of any discipline. The process of acquiring knowledge involves engaging both didactic and communicative practices, an interactive approach to learning, which together form the classroom language, or educational discourse.

Educational process is the process of gaining knowledge, formation and development of personality, experimenting with different types of classroom activity. However, learning any subject is impossible without understanding cognitive models and perceiving cultural concepts. The task of the teacher is to identify and analyze these models, and, taking them for basis, to convey the necessary subject information to the target audience. For this, he needs to have a good command of communicative skills and strategies. If the language of instruction is foreign to the student, then the task of the teacher is complicated by the search for appropriate language models to be applied into the teaching practice. Recent studies show that the role of linguistics and teacher's language acquisition when teaching the subject, their link with the effectiveness of educational process. This means that the level of language proficiency in pedagogy is no less important than the use of didactic tools, in particular, in the study of a language.

Currently, educational discourse is enriched by expressive means, especially metaphors. Educational discourse in English is open to new concepts, and online sources favour this process.

Key words: *classroom language, educational discourse, language personality, language competence, cognitive model, process of knowledge acquisition.*

Постановка проблеми. Сучасний етап розвитку гуманітарних наук характеризується інтегрованим підходом, який передбачає міждисциплінарні дослідження. Наприклад, соціокультурний феномен освіти став предметом науково-практичних доробок у сфері філософії, філології, педагогіки, соціології, культурології. Вивчення освітнього дискурсу (educational discourse, або classroom language) охоплює сферу досліджень лінгвістики та педагогіки.

Аналіз навчального процесу є важливим аспектом методологічних досліджень. Концептуально навчальне заняття можна вивчати з позицій методичних підходів, активності викладача, використання мовних засобів тощо. Оскільки навчальний процес є формою соціальної роботи, різносторонній підхід до вивчення освітнього дискурсу допоможе розкрити комунікативні моделі, застосовані його учасниками. Процес передавання/отримання інформації фокусується на інтерактивних моделях між його учасниками як когнітивних утвореннях, які вивчаються й із позиції дидактики, і з позиції лінгвістики. Ця стратегія імплементується через спеціальні методи привернення й утримання уваги, установлення й утримування контакту в діаді вчитель – учень, в основному всі вони – «учнецентричні» (Dubrovina, Kaziuk, 2019: 201).

Аналіз досліджень. Географія праць, присвячених вивченню засобів, залучених для підвищення ефективності навчального процесу, указує на актуальність теми. Вивчення мовних засобів, за допомогою яких відбувається вдосконалення рідної або іншомовної компетентності, є об'єктом лінгводидактичних розвідок О. Богданової, М. Лізами, Н. Пасічник, М. Росінського, Р. Хадсона й інших дослідників.

Мета статті – висвітлити проблематику формування освітнього дискурсу як предмета лінгво-

дидактичного дослідження, з'ясувати особливості формування мовної особистості в процесі передавання/набуття знань.

Виклад основного матеріалу. Освітній дискурс розглядається дослідниками як «структурована форма спілкування, організована як основна одиниця, навколо якої формуються інші дискурси» (Lizama, 2017: 15). О. Богданова виділяє такі компоненти мовного спілкування під час заняття, як типи дискурсів, соціальний контекст, комунікативні цілі та навички (Богданова, 2019: 101). Комунікація під час заняття повинна здійснюватися з дотриманням таких концептуальних вимог, як правильність і точність висловлювання, експресивність, застосування різноманітних мовних засобів, а також містити елементи поради (Dubrovina, Kaziuk, 2019: 201). Кожен із цих елементів виконує відповідну функцію в комунікативному дидактичному акті. Отже, формування освітнього дискурсу поєднує елементи лінгвістики та педагогіки. Доволі точно трактує сферу застосування освітньої лексики Н. Пасічник: «Педагогічна лексика (тобто освітній дискурс) – це сукупність лексичних засобів, які обслуговують тематично лімітовану комунікацію, що відбувається у сфері освіти й/або присвячена освітянським проблемам» (Пасічник, 2008: 65).

М. Росінські вивчає освітній дискурс через когнітивні, тобто соціокультурні, моделі, у яких відображено особливості світосприйняття людини залежно від навколишньої дійсності (Rosinsky, 2013: 43). Дослідники наголошують на взаємозв'язку рівня освіти, отримуваних знань з освітнім дискурсом (Lizama, 2017: 15; Lizama, 2017: 151; Rosinsky, 2013: 43), і це не дивно, адже знання є основою освіти як соціальної практики. Зокрема, М. Лізама наголошує на взаємозв'язку процесу передавання/отримання знань та

атмосфери, створеної на занятті, рівня комунікації між учнями й учителем, вибудованого останнім, а М. Росінський та Р. Хадсон підкреслюють, що цей процес відбувається завдяки залученню засобів мови. Тому саме мовна компетентність є основним інструментом учителя для представлення ідей, пояснення матеріалу, перевірки знань учнів. Розуміння вчителем концептуальної картини учня як сукупності когнітивних моделей відкриває шлях для аналізу освітнього дискурсу.

Розкриття мовної особистості учасників процесу навчання/набуття знань, як зазначають дослідники (М. Лізама, І. Дубровіна, Н. Пасічник), відбувається в різних типах освітнього дискурсу, залежно від мети заняття, віку учнів, рівня їхніх загальних знань і володіння предметом, рівно ж як від психологічних, культурних і соціальних факторів. Метамова навчального заняття (*classroom language*) також залежить від етапу та завдання заняття, таких як концентрація на умові завдання, підготовка завдання, оцінювання й аналіз роботи учня вчителем (Lizama, 2017: 15). Освітній дискурс будується навколо процесу виконання цих етапів заняття, залучаючи різні мовні засоби.

Досліджуючи сучасний стан освіти у Великій Британії, Р. Хадсон відзначає, що збільшення уроків англійської мови має позитивний вплив на формування свідомості (і мовної, і концептуальної) нового покоління учнів. Учений наголошує на важливості формування мовної особистості, причому не лише учнів, а й учителів, і виділяє такі її характеристики:

- уміння навчатися мови (а не намагатися її змінювати);
- набуття мовної компетентності або знань про мову;
- застосування набутих знань у науково-пізнавальних дискурсах;
- вивчення метамови для опису мовних структур і їх уживання;
- уміння проводити контрастивний аналіз на основі різних мов (Hudson, 2007: 229).

Опираючись на результати лінгводидактичних досліджень, проведених англійськими науковцями, Р. Хадсон з'ясував, що впровадження більшої кількості та специфікації предметів з мови значною мірою вплинуло на ефективність і результативність навчання особливо учнів старших класів. Упровадження такої практики мало також на меті вдосконалити мовну компетентність учителів-предметників (не-філологів) (Hudson, 2004: 105). Дослідник наголошує, що процес удосконалення мовної компетентності учасників навчального процесу призвів до змін у підходах

до навчання, тобто став рушійною силою зміни концепції шкільної підготовки й розуміння призначення школи в суспільстві.

Для розуміння англійського освітнього дискурсу необхідно з'ясувати його концептуальну основу. Учені-лінгвісти говорять про єдність концептуального простору культурної (національної) спільноти та простору мови, якою цей етнос послуговується. Скажімо, діапазон лексики, залученої для номінування навчальних закладів у Великій Британії, є доволі широкий, пояснення різниці між ними лежить у площині не лише дидактики, а й лінгвокультурології. Як відомо, британська система освіти розвивалася протягом багатьох століть, вона має свої традиції та особливості. Наприклад, специфікою системи середньої освіти Великої Британії є поділ шкіл за типами й підходами до навчання: державні та приватні, загальні й елітні тощо. Для номінування цих типів шкіл у вокабулярі англійської мови є мовні одиниці *boarding school, comprehensive school, convent school, grammar school, parish school, independent school, mixed schools, public school, seminary school, single-sex school, summer school, Sunday school*. Розуміння різниці між цими типами шкіл свідчить про рівень оволодіння концептуальними моделями. А їх пояснення іншомовним студентам залучатиме, окрім лінгводидактичних засобів, ще й лінгвокраїнознавчий аспект. Наведемо пояснення функції деяких із цих шкіл. Граматичні школи – *grammar schools* – існують у Великій Британії з XVI століття. До них вступають учні віком 11 років за результатами іспиту (*11-plus examination*). Зараз їх налічується понад дві сотні з близько 3 000 державних закладів середньої шкільної освіти. Сучасні граматичні школи дають ґрунтовнішу академічну освіту, ніж звичайні школи, й орієнтують своїх випускників на продовження навчання у вищій школі. До закладів із великими освітніми традиціями належать так звані «публік скулз» – *public schools* – елітні школи, які функціонують за кошти батьків або спонсорів. Найвідомішими з таких шкіл є школи Вінчестер, Вестмінстер, Ітон, Рагбі, Харроу, Чартерхауз, Шрусбері. Останнім часом такі школи все частіше називають «незалежними» – *independent schools*, оскільки вони є фінансово незалежними від держави. Спершу в *public schools* навчалися тільки хлопчики. Згодом, із кінця XIX ст., з'являються школи для дівчаток. Отже, в освіті Великої Британії спостерігається ще одна відмінність – *single-sex schools*, тобто школи для хлопчиків і школи для дівчаток, які є популярними й сьогодні, поряд зі звичними

нам «школами мішаного типу» – mixed schools. А от університети у Великій Британії часто називають *stone, redbrick* і *glass universities*, і все тому, що в різні епохи університети будували з різних матеріалів. Наведені приклади показують, що пояснення матеріалу з різної тематики відбувається із залученням загальномовних засобів, концептуальних моделей і знань з інших галузей. Отже, освітній дискурс характеризується інтегрованістю та міждисциплінарними зв'язками.

Вищевикладені факти підтверджують задекларовані тут і підтримувані авторами позиції М. Лізами та Р. Хадсона, що освітній дискурс є центральним у навчальному процесі, а реалізація навчальної мети неможлива без накладання інших дискурсів.

Варто також зазначити, що вивчення експресивних засобів метафоризації навчального процесу набуває популярності серед лінгвістів і педагогів. Останнім часом з'являється багато публікацій у спеціалізованих періодичних виданнях, авторських інтернет-блогах, присвячених освітній метафорі. Деякі автори, зокрема С. Воллес (S. Wallace), пропонують інтерактивну комунікацію між учителями, щоби постійно розширювати список цих метафор. Блогерка й педагог С. Воллес уважає, що метафори узагальнюють

певні очікування або моделі навчальних практик. Наприклад, процес навчання порівнюється з принципом роботи банків або з вирощуванням садів, а вчитель метафорично асоціюється з депозитарієм знань, садівником, який дбає про поживний ґрунт для своїх рослин. Є й інші метафори, не такі «мирні», через які передається елемент боротьби «вчитель vs учень». Зрозуміло, що в цих дискурсах учитель виходить переможцем, «ліплячи» з учнів соціально свідомих особистостей. Метафоричні засоби допомагають заглянути вглибину потреб суспільства, краще зрозуміти функцію освіти.

Висновки. Аналіз освітнього дискурсу охоплює важливі та актуальні питання лінгводидактики, такі як взаємозв'язок між рівнем мовної компетентності й рівнем передавання/отримання інформації, її якості. На формування освітнього дискурсу впливають особливості навчального процесу як суспільного явища, який, у свою чергу, невід'ємно пов'язаний з історичними, соціальними, культурними факторами розвитку країни та процесами міжкультурної комунікації. Освітній дискурс реалізовується не лише щодо вчитель – учень, а й у спілкуванні між педагогами, адже професійна комунікація відіграє важливу роль у формуванні мовної особистості.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Богданова О. Теоретичні основи методики сприймання і розуміння іноземної мови, спрямованої на розвиток дискурсивної компетенції курсантів. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2019. Том 1. № 23. С. 100–104.
2. Пасічник Н. Дидактичний термін в англістиці (на матеріалі сучасних українських лінгвістичних досліджень). *Мандрівець*. 2008. № 5. С. 64–67.
3. Dubrovina I., Kaziuk N. Organization of pedagogical communication in the environment of the elementary school. *Humanities Sciences Current Issues*. 2019. Issue 25. P. 199–203.
4. Hudson R. Why education needs linguistics (and vice versa). *Journal of Linguistics*. 2004. Vol. 40. Issue 1. P. 105–130.
5. Hudson R. How Linguistics has influenced schools in England. University of College London. *Language and Linguistics Compass*. 2007. № 1 (4). P. 227–242.
6. Lizama M. A linguistic description of popular education: The enactment of pedagogy in the classroom. *Linguistic and Education*. 2017. Vol. 39. P. 14–25.
7. Lizama M. Knowledge in your classroom: A model of analysis for specialization codes in classroom discourse. *Onomázein. Revista semestral de lingüística, filología y traducción*. 2017. P. 149–178.
8. Rosinsky M. Cognitive Models in Educational Discourse. *Acta Philologica*. Warszawa, 2013. № 44. P. 43–51.
9. Wallace S. Education, metaphorically speaking. URL: <http://blog.oup.com/2015/02/education-metaphorically-speaking>.

REFERENCES

1. Bogdanova O. Teoretychni osnovy metodyky spryimannia i rozuminnia inozemnoji movy, spriamovanoji na rozvytok dyskursyvnoidi kompetensiji kursantiv [Theoretical basis of the method of comprehension and apprehension of foreign language, determined to develop the discursive competence of cadets]. *Humanities Sciences Current Issues*. 2019. T. 1, № 23. 2019. P. 100–104 [in Ukrainian].
2. Pasichnyk N. Dydaktychnyi termin v anglistytsi (na materiali suchasnykh ukrainskykh lingvistychnykh doslidjen') [Didactic terms in English (on the material of modern Ukrainian linguistic research)]. *Mandrivets'*. 2008. № 5. P. 64–67 [in Ukrainian].
3. Dubrovina I., Kaziuk N. Organization of pedagogical communication in the environment of the elementary school. *Humanities Sciences Current Issues*. 2019. Issue 25. P. 199–203 [in English].
4. Hudson R. Why education needs linguistics (and vice versa). *Journal of Linguistics*. March 2004. Vol. 40. Issue 1. P. 105–130 [in English].

5. Hudson R. How Linguistics has influenced schools in England. University of College London. *Language and Linguistics Compass*. N. 1 (4). July 2007. P. 227–242 [in English].
5. Lizama M. A linguistic description of popular education: The enactment of pedagogy in the classroom. *Linguistic and Education*. June 2017. Vol. 39. P. 14–25 [in English].
6. Lizama M. Knowledge in your classroom: A model of analysis for specialization codes in classroom discourse. *Onomázein. Revista semestral de lingüística, filología y traducción*. 2017. P. 149–178 [in English].
8. Rosinsky M. Cognitive Models in Educational Discourse. *Acta Philologica*. Warszawa, 2013. No. 44. P. 43–51 [in English].
9. Wallace S. Education, metaphorically speaking. URL: <http://blog.oup.com/2015/02/education-metaphorically-speaking/> [in English].